

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/323167251>

Misinformation in the digital Age

Article · April 2016

CITATIONS

0

1 author:

[Philippe Jougleux](#)

European University Cyprus

30 PUBLICATIONS 0 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Copyright law [View project](#)

Media law [View project](#)

Η παραπληροφόρηση στην ψηφιακή εποχή

Philippe Jougleux, Αναπληρωτής Καθηγητής, Νομική Σχολή, ΕΠΚ

Είναι πλέον γεγονός ότι τα δίκτυα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν πρωτογενή πηγή πληροφόρησης για τις ειδήσεις. Παρακάμπτεται μ' αυτόν τον τρόπο η παραδοσιακή πορεία της είδησης στα μέσα επικοινωνίας, με το προφανές προτέρημα ότι «δημοκρατικοποιείται» η αγορά των ειδήσεων. Αντιστοίχως, αυτή η νέα πραγματικότητα οδηγεί σε απενεργοποίηση όλων των παραδοσιακών μέτρων προστασίας τα οποία τα ΜΜΕ είχαν αποκτήσει με το πέρασμα του χρόνου : κώδικας δεοντολογίας των δημοσιογράφων, επαγγελματική προσέγγιση της είδησης, ανεξάρτητη αρχή ελέγχου, ευθύνη του εκδότη, κλπ. Με άλλα λόγια, εξαφανίζεται κάθε φίλτρο και ο χρήστης του Ιντερνέτ τροφοδοτείται κάθε λεπτό με μια σταθερή ροή μη επεξεργασμένων πληροφοριών.

Σ' αυτό το πλαίσιο, αναπόφευκτα εμφανίστηκε το φαινόμενο – με διαστάσεις επιδημίας – της παραπληροφόρησης. Αναφερόμαστε βεβαίως στο φαινόμενο το οποίο αποκαλείται «hoax» στα Αγγλικά και συνήθως μεταφράζεται ως διαδικτυακή φάρσα, αλλά προτείνεται εδώ για λόγους οι οποίοι θα εξηγηθούν στη συνέχεια ο όρος διαδικτυακή παραπληροφόρηση. Ως παραπληροφόρηση εννοούμε εδώ την ενσυνείδητη δημόσια μετάδοση ψευδούς πληροφορίας και την παρουσίασή της ως αληθινό γεγονός. Ο Πλάτωνας έλεγε ότι μόνο τα παιδιά και οι μεθυσμένοι λένε πάντα την αλήθεια. Αντίθετα, ο Καντ θεωρούσε το ψέμα ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας¹. Σε νομικό επίπεδο, το ψέμα δεν εκλαμβάνεται από μόνο του ως πηγή υποχρεώσεων. Ωστόσο, το ψέμα δεν είναι απόν από το ευρωπαϊκό νομικό σύστημα. Παρατηρείται ότι, αναλόγως με το κίνητρό της, η παραπληροφόρηση οδηγεί σε διάφορους δρόμους, από την ποινικοποίηση στη δημιουργία ενοχικών υποχρεώσεων.

Φτάσαμε λοιπόν στην εποχή η οποία έχει χαρακτηριστεί ως η εποχή της «μετα-αλήθειας»², μια εποχή όπου η αλήθεια υποβαθμίζεται σε απλή γνώμη. Καθώς ο καθένας δικαιούται τη γνώμη του, ο καθένας την αλήθεια του, η παραπληροφόρηση υποσκάπτει τα θεμέλια της δημοκρατίας, το δικαίωμα στην πληροφόρηση. Ο στόχος μας τότε είναι να προβούμε σε απαρίθμηση των μηχανισμών προστασίας κατά της παραπληροφόρησης για να κρίνουμε κατά πόσο αυτοί είναι κατάλληλοι στην ψηφιακή εποχή να ανταποκριθούν στις νέες ανάγκες της κοινωνίας.

---

¹ Korsgaard, Christine. 1986. The right to lie: Kant on dealing with evil. *Philosophy and Public Affairs* 15, no. 4: σελ.325-349.

² Ralph Keyes, *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*, St Martin Press, 2004.

I. Υφιστάμενοι μηχανισμοί προστασίας κατά της παραπληροφόρησης

A. Στο αστικό δίκαιο : η ευθύνη για παραπληροφόρηση

Το ψέμα είναι προδήλως ένα γνωστό φαινόμενο στο ιδιωτικό δίκαιο. Όταν το ψέμα έχει ως στόχο την κατάρτιση μιας σύμβασης διάφοροι μηχανισμοί τίθενται σε εφαρμογή και προσφέρουν θεραπείες στο αθώο μέρος. Είτε μιλάμε για απάτη, για ψευδή παράσταση ή για πλάνη το ενοχικό δίκαιο τόσο στο ηπειρωτικό δίκαιο όσο στο κοινοδίκαιο, η παραπληροφόρηση από τον συμβαλλόμενο τιμωρείται, με κυρώσεις την αποζημίωση και την ακύρωση της σύμβασης. Επίσης, όσον αφορά τον καταναλωτή, η ευρωπαϊκή νομοθεσία καταδικάζει την εχθρική εμπορική πράξη³. Για παράδειγμα, κρίθηκε πρόσφατα από το ευρωπαϊκό δικαστήριο ότι η αποστολή ψευδούς πληροφόρησης (κατά λάθος) σε καταναλωτή σχετικά με τη διάρκεια των συμβατικών τους σχέσεων αποτελεί εχθρική εμπορική πρακτική⁴. Η υπόθεση είναι άξια αναφοράς, καθώς το δικαστήριο, αντίθετα με τις προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα, δέχτηκε ότι η ατομική επικοινωνία μόνο με ένα καταναλωτή εμπίπτει στο καθεστώς προστασίας⁵. Με την ίδια λογική, η παραπληροφόρηση καταδικάζεται στο εταιρικό και χρηματιστηριακό δίκαιο⁶.

Η παραπληροφόρηση αναγνωρίζεται σε ειδικές περιπτώσεις ως μορφή εξωσυμβατικής ευθύνης. Στο κοινοδίκαιο, σε μια κλασική αγγλική υπόθεση⁷, ένα κακόγουστο ανέκδοτο (σύζυγος πείστηκε από ένα γνωστό της ότι ο σύζυγός της είχε σκοτωθεί σε ατύχημα τραίνου) έδωσε αφορμή στο δικαστή να αναγνωρίσει το αδίκημα της ψυχολογικής επίθεσης. Ενώ αρχικά αυτό το νομολογιακό αδίκημα είχε ευρεία εμβέλεια, οι Άγγλοι δικαστές έχουν πρόσφατα εξηγήσει ότι πρέπει η εφαρμογή του να περιοριστεί στην περίπτωση δημόσιου ψέματος ή απειλής⁸, καθώς όσο ζημιογόνος και εάν κριθεί για ένα άτομο μια πληροφορία, το δικαίωμα να φανερωθεί η αλήθεια υπερισχύει απόλυτα.

Επίσης, η παραπληροφόρηση κατέχει μια ειδική θέση στο κοινοδίκαιο χάριν στην υπόθεση *Byrne*⁹, σχετικά με αμελείς πληροφορίες, οι οποίες δόθηκαν από μια τράπεζα σε έναν πελάτη της σχετικά με την οικονομική κατάσταση ενός αντισυμβαλλομένου του. Δεδομένου ότι είχε διαμορφωθεί μια ειδική σχέση μεταξύ του ζημιωθέντος και του ζημιώσαντος, δηλαδή εφόσον αποδεικνύεται ότι αυτός που

---

³ Οδηγία 2005/29/EK της 11ης Μαΐου 2005 για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές των επιχειρήσεων προς τους καταναλωτές στην εσωτερική αγορά και για την τροποποίηση των οδηγιών 84/450/ΕΟΚ, 97/7/ΕΚ, 98/27/ΕΚ και 2002/65/ΕΚ και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2006/2004 (οδηγία για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές).

⁴ ΔΕΕ C-388/13, *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság v. UPC Magyarország Kft.*, 16 Απριλίου 2015, EU:C:2015:225

⁵ Βλ. Bert Keirsbilck, 'The UCPD's notion of "commercial practice": UPC Magyarország' (2016) *Common Market Law Review*, Issue 2, σελ. 527–542.

⁶ Olli Norros, 'Determining Damages incurred by False Information on the Securities Market' (2014), *European Business Law Review*, Issue 5, σελ. 623–663.

⁷ *Wilkinson v Downton* [1897] EWHC 1 (QB).

⁸ *Rhodes v OPO* [2015] UKSC 32.

⁹ *Hedley Byrne & Co Ltd v Heller & Partners Ltd* [1964] AC 465.

δίνει την πληροφορία, ο οποίος είναι ειδικός του θέματός του, γνωρίζει ότι άλλος βασίζεται πάνω στην γνώμη του και αποδέχεται αυτή την ευθύνη, ευθύνεται για την αποζημίωση των δυσχερών συνεπειών αυτής της παραπληροφόρησης. Πρόκειται, σ' αυτήν την περίπτωση, για μια μορφή εκούσιας ανάληψης ευθύνης σχετικά με την ακρίβεια της δήλωσης.

Συμπερασματικά και λογικά, η ευθύνη προϋποθέτει την απόδειξη μιας ειδικής σχέσης μεταξύ ζημιωθέντος και ζημιώσαντος είτε συμβατικής είτε μια σχέσης αμεσότητας. Αντίθετα, στο διαδίκτυο, οι επικοινωνίες χαρακτηρίζονται συνήθως από έναν απρόσωπο χαρακτήρα και οι πιο πολλές μορφές παραπληροφόρησης δεν σχετίζονται με σύμβαση. Η ίδια η έννοια του ψέματος εμφανίζεται σπάνια στο αστικό δίκαιο. Απορρίπτεται συνήθως ως μη νομική έννοια και προτιμώνται οι έννοιες του δόλου και της πλάνης.

B. Στο ποινικό δίκαιο: η διασπορά ψευδών ειδήσεων

Το θέμα της ποινικής αντιμετώπισης της παραπληροφόρησης δεν έχει εναρμονιστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά οι ευρωπαϊκές χώρες διαθέτουν παραδοσιακά κατά κανόνα έναν μηχανισμό καταστολής της παραπληροφόρησης. Ανάλογα με τη χώρα, συνήθως αυτός ο μηχανισμός καταστολής περιορίζεται στην περίπτωση όπου το ψέμα θέτει σε κίνδυνο την δημόσια ειρήνη. Πρακτικά, η ποινικοποίηση της παραπληροφόρησης έχει ως πεδίο εφαρμογής την δημόσια υγεία, καθώς κάποιες συνωμοτικές θεωρίες μπορούν να έχουν σοβαρές και δυσχερείς συνέπειες για την υγεία του αναγνώστη. Δηλαδή, ο καθένας δικαιούται να είναι ηλίθιος, αλλά ταυτόχρονα είναι καθήκον του Κράτους να προστατεύει την ζωή των πολιτών του.

Στην Ελλάδα, το θέμα ρυθμίζεται από το άρθρο 191 του ΠΚ, το οποίο αφορά το άτομο το οποίο ενεργώντας με πρόθεση, με οποιονδήποτε τρόπο διέσπειρε ψευδείς ειδήσεις, ικανές να επιφέρουν ανησυχία στους πολίτες. Συγκριμένα, ορίζεται ότι «1. Σε φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών και σε χρηματική ποινή καταδικάζεται όποιος διασπείρει με οποιονδήποτε τρόπο ψευδείς ειδήσεις ή φήμες ικανές να επιφέρουν ανησυχίες ή φόβο στους πολίτες ή να ταράξουν τη δημόσια πίστη ή να κλονίσουν την εμπιστοσύνη του κοινού στο εθνικό νόμισμα ή στις ένοπλες δυνάμεις της χώρας ή να επιφέρουν διαταραχή στις διεθνείς σχέσεις της χώρας. Αν η πράξη τελέστηκε επανειλημμένα μέσω του τύπου, ο υπαίτιος καταδικάζεται τουλάχιστον σε φυλάκιση έξι μηνών και σε χρηματική ποινή τουλάχιστον "πεντακοσίων ενενήντα (590) ΕΥΡΩ". 2. Όποιος από αμέλεια γίνεται υπαίτιος κάποιας από τις πράξεις της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή με χρηματική ποινή.».

Στην Κύπρο, παρόμοιος μηχανισμός μπορεί να βρεθεί στο Κεφ.154, άρθρο 50, με τίτλο «Δημοσίευση ψευδών ειδήσεων, κλπ.», το οποίο θέτει ότι : «(1) Όποιος με οποιοδήποτε τρόπο δημοσιεύει σε οποιαδήποτε μορφή ψευδείς ειδήσεις ή πληροφορίες που δύνανται να κλονίσουν τη δημόσια τάξη ή την εμπιστοσύνη του κοινού προς το κράτος ή τα όργανα του ή να προκαλέσουν φόβο ή ανησυχία στο

κοινό ή να παραβιάσουν με οποιοδήποτε τρόπο την κοινή ειρήνη και ευταξία, είναι ένοχος πλημμελήματος και τιμωρείται με φυλάκιση που δεν υπερβαίνει τα δύο χρόνια ή με χρηματική ποινή που δεν υπερβαίνει τις χίλιες πεντακόσιες λίρες ή και με τις δυο αυτές ποινές: Νοείται ότι αποτελεί υπεράσπιση για τον κατηγορούμενο, αν αποδείξει με τέτοιο τρόπο που να ικανοποιεί το Δικαστήριο ότι η δημοσίευση έγινε με καλή πίστη και στηρίχτηκε σε γεγονότα που δικαιολογούν τέτοια δημοσίευση. Για τους σκοπούς του εδαφίου αυτού, οι διατάξεις των παραγράφων (α) και (β) του άρθρου 201, όσον αφορά την καλή πίστη εφαρμόζονται. (2) Καμιά δίωξη με βάση το άρθρο αυτό δεν προχωρεί, χωρίς τη γραπτή συγκατάθεση του Γενικού Εισαγγελέα της Δημοκρατίας».

Το αδίκημα της διασποράς ψευδών ειδήσεων έτυχε εφαρμογής στο παρελθόν σχετικά με τα κλασσικά ΜΜΕ και διαπιστώθηκε ότι η άγνοια του δημοσιογράφου ή η καλή του πίστη δεν αρκεί για να αναιρέσει την καταδίκη του, καθώς για τους δικαστές «Αμέλεια υπάρχει όταν ο κατηγορούμενος δεν επέδειξε την επιμέλεια και προσοχή του συνετού δημοσιογράφου, την οποία όφειλε και μπορούσε να καταβάλει και ειδικότερα όταν δεν διασταύρωσε τις πληροφορίες του, με νομικές πηγές, οπότε θα διαπίστωνε ότι τα όσα παρέθεσε δεν ήταν ακριβή αλλά ψευδή»¹⁰. Για παράδειγμα, καταδικάστηκε η εφημερίδα η οποία επανειλημμένα δημοσίευε «ψευδείς ειδήσεις και φήμες, οι οποίες μάλιστα διαφημιζονταν από τηλεοράσεως ως δημοσιογραφική επιτυχία, να προκαλέσουν εύλογη ανησυχία στους πολίτες, ότι οι Αστυνομικές Αρχές της Ξάνθης γνωρίζουν και συγκαλύπτουν εγκλήματα κατά ανηλίκων παιδιών, ακόμη δε περισσότερο να προκαλέσουν ανησυχία στους γονείς ανηλίκων της Ξάνθης για τυχόν εμπλοκή και των δικών τους παιδιών στο εν λόγω κύκλωμα παιδεραστίας»¹¹.

Το αδίκημα έχει χαρακτηριστεί ως έγκλημα δυνητικής διακινδύνευσης¹². Συνεπώς, για τη θεμελίωση της πράξης, δεν απαιτείται να επήλθε πράγματι κλονισμός του φρονήματος των πολιτών, ενώ επαρκεί η δυνατότητα επέλευσης του συγκεκριμένου αποτελέσματος¹³. Ο Καψής, αναφερόμενος σ' αυτό το αδίκημα, έκανε αναφορά σε έναν από τους μεγαλύτερους φραγμούς της ελεύθερης διακίνησης των πληροφοριών¹⁴. Απαιτείται, σε κάθε περίπτωση, η αναφορά σε ένα γεγονός, ενώ «Η κριτική δεν μπορεί ποτέ να είναι αληθής ή ψευδής, γιατί έχει πάντοτε υποκειμενικό χαρακτήρα, μη δυνάμενο να υπαχθεί στην έννοια του "γεγονότος"»¹⁵. Το γεγονός πρέπει βεβαίως να είναι αναληθές, αλλά αξίζει να σημειωθεί ότι σε περίπτωση αμφιβολίας για τον αληθή χαρακτήρα του γεγονότος ή όχι η

¹⁰ ΑΠ 1436/2003 ΠοινΧρ 2004, 357.

¹¹ ΑΠ 1519/2004, δημοσίευση: ΝΟΜΟΣ.).

¹² Ιάκωβος Φαρσεδάκης, Χρήστος Σατλάνης, Ειδικό Μέρος Ποινικού Κώδικα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2015, σελ.58.

¹³ 6λ. ενδ. ΑΠ ΟΛ 1463/1981 ΠοινΧρ ΑΒ, 632, ΑΠ 1519/2004 ΠοινΔικ 2004, 1539, ΑΠ 1126/1994 ΠοινΧρ 1994, 847, Μ. Μαργαρίτη, Ποινικός Κώδικας, 2009, σελ. 482-483, Αρ. Χαραλαμπίκη (επιμ.), Ποινικός Κώδικας - Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2011, σελ. 1572-1577, Αθ. Κονταξή, Ποινικός Κώδικας, 1991, τ. Ι, σελ. 1223-1229, Ι. Γιαννίδη (επιμ.), Ποινικός Κώδικας και Νομολογία, 2009, σελ. 665-669

¹⁴ Γ. Καψής, Η λογοκρισία- Το «δίκαιο» στην πρακτική του, Αρμ 1980, 99.

¹⁵ 189.400/62/1989 ΔΙΑΤ ΕΙΣΠΡ ΑΘ .

πιθανότητα της εκδήλωσης του σημαίνει ούτως ή άλλως ότι το γεγονός δεν είναι αρκετά ασυνήθιστο για να κλονίσει την πίστη των πολιτών¹⁶.

Μια πρόσφατη απόφαση στην Ελλάδα από το Μονομελές Πλημμελειοδικείο Βέροιας¹⁷ καταδεικνύει τον τρόπο λειτουργίας του μηχανισμού και το πως μπορεί να εφαρμοστεί στα κοινωνικά δίκτυα. Σε θεωρητικό επίπεδο, καθώς το άρθρο 191 αναφέρεται σε δημοσίευση «με οποιοδήποτε τρόπο», δεν υπήρχε αμφιβολία σχετικά με την εφαρμογή της διάταξης στα κοινωνικά δίκτυα, αλλά μέχρι τότε καμία υπόθεση δεν είχε να ασχοληθεί μ' αυτήν την περίπτωση.

Η υπόθεση αφορά την δημοσίευση σε κοινωνικό δίκτυο ενός άρθρου σχετικά με ένα εμβόλιο το οποίο θα προκαλούσε καρκίνο σύμφωνα με τη δήλωση του συντάκτη του . Όπως είναι γνωστό, όλη η αποτελεσματικότητα των εμβολίων βασίζεται στην αποδοχή του μηχανισμού από την κοινωνία και, κατά συνέπεια, τέτοια μηνύματα δεν αφορούν μόνο αφελείς πολίτες αλλά θέτουν σε κίνδυνο την ίδια την κοινωνία. Παρόλο που οι έννοιες της ανησυχίας του κοινού και του κλονισμού της δημόσιας τάξης ακούγονται γενικά ασαφείς, είναι δεδομένο ότι γενικά το καθεστώς καλύπτει τις περιπτώσεις ειδήσεων όπως αυτήν. Επί παραδείγματι, θα μπορούσαμε να προσθέσουμε χωρίς δισταγμό ειδήσεις που αφορούν τη μαστογραφία η οποία προκαλεί καρκίνο, αλλά και ειδήσεις σχετικά με θαυματουργά θεραπευτικά ποτά ή φαγητά κατά του καρκίνου.

Σ' αυτήν την υπόθεση, ο δικαστής παρατηρεί χαρακτηριστικά ότι «ο κατηγορούμενος, ενεργώντας με πρόθεση, έχει διασπείρει ψευδές ειδήσεις ικανές να επιφέρουν ανησυχία στους πολίτες» καθώς «ανάρτησε άρθρο με τον τίτλο "ΣΟΚ: Δείτε πως οι εταιρίες εξαπλώνουν τον καρκίνο, μέσω εμβολίων", στο οποίο ισχυριζόταν πως οι φαρμακευτικές εταιρίες εξαπλώνουν μέσω των εμβολίων τους, ιούς καρκίνου, ενώ μια εταιρία με το όνομα "MERCK", "εξαπλώνει ιούς AIDS, λευχαιμίας, και άλλες φρικιαστικές πληγές σε όλο τον κόσμο", διηγούμενος μάλιστα την ιστορία ενός μικρού κοριτσιού με τα' όνομα "Μ", 4 ετών, η οποία, αφού οι γονείς της την εμβολίασαν, μετά από λίγους μήνες νόσησε από καρκίνο και τελικά απεβίωσε, χωρίς όμως πουθενά ν' αναφέρονται στοιχεία ταυτότητας του παιδιού, ή στοιχεία ιατρών που την περιέθαλψαν, και χωρίς κατ' ουσία να παραθέτει ο κατηγορούμενος οποιοδήποτε στοιχείο, που ν' αποδεικνύει την αλήθεια των γραφομένων του, τα οποία όμως, διαβαζόμενα από πλήθος πολιτών - γονέων, που έχουν ελεύθερη πρόσβαση στην άνω

---

¹⁶ Βλ. 47/2015 ΔΙΑΤ ΕΙΣΠΡ ΑΘ σχετικά με συνθήματα περί επιθυμίας της εισβολής στην Πόλη κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής παρέλασης στην Αθήνα, ενώ «ανάλογα συνθήματα συνηθίζονται στις επίλεκτες δυνάμεις προς κάμψη κάθε φοβικού φραγμού των εκπαιδευομένων, κάτι το οποίο καταδεικνύει, επιπλέον, υπερβάλλοντα ζήλο και υψηλότατο μαχητικό φρόνημα περί την εκτέλεση της αποστολής τους, οπότε και δεν μπορεί να προκαλέσει κλονισμό της πίστης των πολιτών».

¹⁷ Β' Μονομελές Πλημμελειοδικείο Βέροιας 582/2016, 12ης Μαΐου 2016..

ιστοσελίδα, μπορούσαν να προκαλέσουν ανησυχίες και φόβο σε αυτούς και δη να αποτρέψουν τους γονείς να εμβολιάσουν τα παιδιά τους».

Συμπερασματικά, το ποινικό αδίκημα της διασποράς ψευδών ειδήσεων συνιστά έναν ισχυρό όπλο στην καταπολέμηση της ενσυνείδητης παραπληροφόρησης. Ωστόσο, η γενικότητα της διάταξης αφήνει άλυτα πολλά ερωτήματα. Θα μπορούσε να εφαρμοστεί και στην περίπτωση του περίφημου «ψεκάσματος» από μυστικές υπηρεσίες στον εναέριο χώρο ή στην περίπτωση ψευδών δηλώσεων σχετικά με την οικονομική κατάσταση της χώρας; Το σχέδιο του νέου ελληνικού ποινικού κώδικα προβλέπει ρητά την περίπτωση του διαδικτύου και αποσκοπεί να διορθώσει εν μέρει την ασάφεια αυτού του άρθρου. Προτείνεται λοιπόν σε ένα ξεχωριστό άρθρο το εξής : *«Άρθρο 187 Διασπορά ψευδών ειδήσεων. 1. Όποιος δημόσια ή μέσω του διαδικτύου διαδίδει ή όποιος διασπείρει με οποιονδήποτε τρόπο ψευδείς ειδήσεις με αποτέλεσμα να προκαλέσει φόβο σε αόριστο αριθμό ανθρώπων ή σε ορισμένο κύκλο ή κατηγορία προσώπων, που αναγκάζονται έτσι να προβούν σε μη προγραμματισμένες πράξεις ή σε ματαίωσή τους, με κίνδυνο να προκληθεί ζημία στην οικονομία, στον τουρισμό ή στην αμυντική ικανότητα της χώρας ή να διαταραχθούν οι διεθνείς της σχέσεις, τιμωρείται με φυλάκιση ως τρία έτη ή χρηματική ποινή. 2. Όποιος από αμέλεια γίνεται υπαίτιος της πράξης της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή χρηματική ποινή.»*.

Επίσης, και άλλα αδικήματα μπορούν να βρουν εφαρμογή ανάλογα με το είδος της παραπληροφόρησης. Πρέπει να υπενθυμισθεί ότι η δυσφήμιση αποτελεί ακόμα σε πολλές χώρες ποινικό αδίκημα. Κατά συνέπεια, η δημοσία διάδοση μιας ψευδούς είδησης σχετικά με ένα άτομο εμπίπτει σ' αυτό το πλαίσιο. Στην Ελλάδα, έχει κριθεί ότι η απόδοση εντελώς αόριστου γεγονότος ή ανήθικης ιδιότητας είναι δυνατό να αποτελεί εξύβριση, όχι όμως και δυσφήμιση, αδιάφορα από το αληθές ή όχι του χαρακτηρισμού¹⁸. Σε πολλές περιπτώσεις, στα κοινωνικά δίκτυα ανακοινώνεται ο θάνατος ενός πολιτικού προσώπου ή στοιχεία σχετικά με την περιουσία ή την ιδιωτική του ζωή, τα οποία σκοπεύουν να κλονίσουν την εμπιστοσύνη του κοινού. Τέλος, άλλο γενικό αδίκημα το οποίο μπορεί να βρει εφαρμογή είναι η απάτη, όταν η ψευδής είδηση αποσκοπεί σε χρηματικό όφελος. Μάλιστα πρόσφατα, δημοσιεύτηκε σε κοινωνικό δίκτυο μια πρόσκληση για παροχή χρηματικής βοήθειας για την περίθαλψη ενός παιδιού. Ωστόσο, ο αριθμός τραπεζικού λογαριασμού που δόθηκε δεν είχε καμία σχέση με τους συγγενείς του παιδιού.

---

¹⁸ 189.400/62/1989 ΔΙΑΤ ΕΙΣΠΡ ΑΘ.

II. Η παραπληροφόρηση στο διαδίκτυο : νέες προκλήσεις και νέες προβληματικές

A. Από τα MME στην κυριαρχία της διαδικτυακής πληροφόρησης

Στο φως μιας *de lege ferenda* προσέγγισης, στόχος αυτής της μελέτης αποτελεί η κριτική θεώρηση των υφισταμένων μηχανισμών προστασίας κατά της διαδικτυακής παραπληροφόρησης. Το διαδίκτυο πράγματι εμπεριέχει νέες προκλήσεις σ' αυτό το κλασικό ζήτημα. Στα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, μέσω της εφαρμογής της θεωρίας του αντικειμενικού πλουραλισμού¹⁹, τα μέσα δεσμεύονται με διάφορους τρόπους στην παροχή πληροφορίας υψηλούς ποιότητας. Η αρχή αυτή δικαιολογούνταν πρώτα απ' όλα από τεχνικούς λόγους : η σχετική σπανιότητα των διαθεσίμων ραδιοφωνικών συχνοτήτων οδηγούσε σε έναν αυξημένο έλεγχο του περιεχομένου, ως εφαρμογή του δικαιώματος του πολίτη σε μια ακριβή πληροφόρηση. Σε περιπτώσεις όπου διαδίδονται ψευδείς ειδήσεις, τίθενται σε εφαρμογή διάφοροι μηχανισμοί ελέγχου, όπως η επιβολή δημοσιογραφικών κωδίκων δεοντολογίας²⁰ ή η επέμβαση της εθνικής εποπτικής αρχής ραδιοτηλεόρασης²¹. Αντίθετα, στο διαδίκτυο, κανένα από αυτά τα κλασικά εργαλεία ελέγχου της πληροφόρησης έχει εκ φύσεως εφαρμογή : ο καθένας μπορεί να αποκαλείται δημοσιογράφος και εξαφανίζεται η έννοια του εκδότη καθώς υπάρχει άμεση δυνατότητα μαζικής επικοινωνίας. Η βασική ιδέα της σπανιότητας των πηγών πληροφόρησης αντιστρέφεται και οδηγεί σε μια κριτική αναθεώρηση της έννοιας του αντικειμενικού πλουραλισμού²² στο σύνολό της.

Διαπιστώνεται, επίσης, μια ορατή μεταβίβαση εξουσίας από τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης προς το διαδίκτυο, καθώς κάθε μέρα όλο και πιο πολύ οι πολίτες στρέφονται σε κοινωνικά δίκτυα για να πληροφορηθούν για την επικαιρότητα. Σ' αυτό το πλαίσιο, ο αυξημένος κίνδυνος παραπληροφόρησης συνεπάγεται ένα δυσανάλογο κόστος για τη δημοκρατία. Έχουν διαπιστωθεί ακόμα και σκηνές μαζικής υστερίας έπειτα από διαδικτυακές αναρτήσεις, οι οποίες δεν θα είχαν επιτύχει να διασωθούν έπειτα από την επαγγελματική ανάλυση ενός έμπειρου δημοσιογράφου (για παράδειγμα οι πρόσφατες επιθέσεις από τρομακτικούς κλόουν στην Αμερική). Το ζήτημα είναι ότι τα τελευταία δέκα χρόνια παρατηρείται μια σταδιακή, αλλά αναπότρεπτη, εξέλιξη η οποία βλέπει το κύρος και την επιρροή των τηλεοπτικών καναλιών να μειώνεται έως και να εκμηδενίζεται τη στιγμή

---

¹⁹ Η οποία ήταν επίσης γνωστή στην Αμερική ως «Fairness doctrine» και εφαρμόστηκε από τις αρχές από το 1949 μέχρι την κατάργησή της το 2011. Βλ. Ruane, Kathleen Ann, Fairness Doctrine : history and constitutional issues, *Journal of Current Issues in Media & Telecommunications* . 2012, Vol. 4 Issue 3, σελ.189-202.

²⁰ Βλ. Χαράλαμπο Ανθόπουλο, Όψεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων στον Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας της ΕΣΗΕΑ, Αρμ. 1999, 1039.

²¹ Βλ. Βασίλη Σωτηρόπουλο, Η μετάδοση ανακριβών γεγονότων από τους ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς στη νομολογία του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, ΔΙΜΕΕ 2008, 44.

²² Hitchens, L., Media Diversity Law and Regulation, *The International Encyclopedia of Digital Communication and Society*, 2015, σελ.1–4.

που για παράδειγμα 24% των εφήβων δηλώνουν ότι ελέγχουν σχεδόν ασταμάτητα το λογαριασμό τους στα κοινωνικά δίκτυα²³. Η συνεχής έκθεση σε διαδικτυακές πηγές οδηγεί σε ψυχολογικές προκαταλήψεις και επηρεάζει το δημόσιο διάλογο²⁴.

Παρατήσαμε προηγουμένως κατά την ανάλυση του νομικού καθεστώτος ότι βασικό κριτήριο της εφαρμογής ενός θεσμού παραπληροφόρησης αποτελεί το κίνητρο της δημοσίευσης : είναι η κατάρτιση μιας σύμβασης, η προσέγγιση ενός καταναλωτή, η διατάραξη της δημόσιας τάξης; Ωστόσο, στην ψηφιακή εποχή, εμφανίζονται νέες περιπτώσεις, άγνωστες στο νομοθέτη. Χαρακτηριστικά, μπορούμε να αναφερθούμε στο φαινόμενο του « like farming »²⁵ (το οποίο θα μεταφράζαμε ως «δόλια προσέλκυση ατομικής επικοινωνίας μέσω κοινωνικού δικτύου»), όπου δημοσιεύονται στα κοινωνικά δίκτυα σοκαριστικές ή συγκλονιστικές ειδήσεις, τις περισσότερες φορές ψευδείς, με την ελπίδα οι χρήστες να αντιδράσουν αναλόγως, με μοναδικό κίνητρο τη σώρευση φίλων και επαφών. Η πρακτική βασίζεται στην ιδέα ότι όσο πιο πολλές διαδικτυακές επαφές έχει ένας λογαριασμός τόσο μεγαλύτερη είναι η αξία του, καθώς ο τελικός στόχος θα είναι να χρησιμοποιηθεί για τη διάδοση διαφημιστικών μηνυμάτων ή την τέλεση διαδικτυακής απάτης. Η παραπληροφόρηση για σκοπούς απορρόφησης προσωπικών δεδομένων μπορεί θεωρητικά να αντιμετωπιστεί από τη νομοθεσία σχετικά με την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς παραβιάζεται η βασική αρχή της φανέρωσης του σκοπού της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων. Πρακτικά, ωστόσο, καθώς η δημοσίευση εμπίπτει στο πλαίσιο της νόμιμης λειτουργίας του κοινωνικού δικτύου, θα είναι δύσκολο να αποδειχθεί η πραγματικότητα της δόλιας προσέλκυσης.

Ταυτόχρονα, μια άλλη εξέλιξη παρατηρείται στα κοινωνικά δίκτυα σχετικά με την παραπληροφόρηση. Ενώ παραδοσιακά η παραπληροφόρηση ήταν εργαλείο της ακροδεξιότητας στην πολιτική σκηνή²⁶, κυρίως για την προώθηση ρατσιστικών και ξενόφοβων μηνυμάτων²⁷, βλέπουμε το φαινόμενο να επεκτείνεται ανεξαρτήτως του πολιτικού χρώματος του μηνύματος²⁸, ενώ ενσυνείδητα πολιτικοί με τους οπαδούς τους διασπείρουν ψέματα για τον σκοπό της αποσταθεροποίησης των αντιπάλων τους. Αυτό το φαινόμενο, ωστόσο, δύναται να εκφεύγει της εφαρμογής του αδικήματος της διασποράς ψευδών ειδήσεων. Με άλλα λόγια, οι περιπτώσεις όπου η παραπληροφόρηση

---

²³ Amanda Lenhart, Teens, Social Media & Technology Overview 2015, Pew Research Center, <http://www.pewinternet.org/2015/04/09/teens-social-media-technology-2015/>

²⁴ Jacob Groshek and Serena Bronda, How Social Media Can Distort and Misinform When Communicating Science, Elsevier, 22 Ιουλίου 2016, <http://scitechconnect.elsevier.com/social-media-misinform-science>.

²⁵ Θεωδωρής Δανηλίδης, Τι είναι το Like farming στο Facebook. Μια κρυφή, αγνώστη απάτη, <http://ellinikahoaxes.gr>, 6 Ιουλίου 2013.

²⁶ Chip Berlet, Who is mediating the storm? Right-wing alternative information networks, in Linda Kintz and Julia Lesage (eds), Media, Culture, and the Religious Right, University of Minnesota Press, 1998, σελ.249.

²⁷ Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Η ποινική αντιμετώπιση του ρατσισμού και της ξеноφοβίας στην Ελλάδα, ΠοινΧρ 2015, 729.

²⁸ Kathy Crilley, "Information warfare: new battle fields Terrorists, propaganda and the Internet", Aslib Proceedings, Vol. 53 Iss: 7, σελ.250 - 264:

συνεπάγεται έννομες συνέπειες, είτε αστικές είτε ποινικές, περιορίζονται κλασικά σε συγκεκριμένες περιπτώσεις ανάλογα με το κίνητρο του διανομέα της πληροφορίας. Ευλόγως στο φως των νέων δεδομένων θα μπορούσε κάποιος να αναρωτηθεί εάν αυτή η νομική κατάσταση ανταποκρίνεται στις μεταβολές της κοινωνίας, καθώς νέα κίνητρα εμφανίζονται, όπως η συλλογή προσωπικών στοιχείων ή η αθέμιτη επιρροή στην πολιτική συνείδηση του αναγνώστη.

Τέλος, σ' αυτό το πλαίσιο χρειάζεται επίσης να σημειωθεί ο βασικός και ουσιώδης περιορισμός της καταστολής της ενσυνείδητης παραπληροφόρησης. Κατά κανόνα, το αδίκημα της διασποράς ψευδών ειδήσεων, παρόλο που δεν έτυχε εναρμόνισης σε ενωσιακό επίπεδο, τοποθετείται στο πεδίο της δημόσιας επικοινωνίας²⁹. Για παράδειγμα, ο Κυπριακός νόμος κάνει αναφορά σε «εμπιστοσύνη του κοινού», ενώ στην Ελληνική αντίστοιχη διάταξη επισημαίνονται οι έννοιες «των πολιτών» και της «δημόσιας πίστης». Ωστόσο, η εννοιολογική γραμμή που διακρίνει μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας επικοινωνίας είναι αρκετά θολή στα κοινωνικά δίκτυα. Πρόκειται για ένα βασικό ζήτημα και η πολύ αμφιλεγόμενη γνωμοδότηση του Γενικού Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου το 2009³⁰, η οποία έκρινε ότι η επικοινωνία στο Ιντερνέτ είναι «*εξ ορισμού μια επικοινωνία σε δημοσιότητα*», είχε τουλάχιστον το προτέρημα να θέσει ως προς αυτό το ζήτημα έναν προβληματισμό σχετικά με τους όρους της διχοτόμησης μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής επικοινωνίας. Θα ήταν χρήσιμη, συνεπώς, μια νέα οριοθέτηση της έννοιας της δημόσιας επικοινωνίας, η οποία πρέπει να επεκταθεί και σε «ημι-ιδιωτικές» επικοινωνίες, δηλαδή σε αποστολή μηνυμάτων σε κλειστό αριθμό ατόμων ή με ειδικές προφυλάξεις σχετικά με την πρόσβαση στην πληροφορία, όταν ο μεγάλος αριθμός των αναγνωστών *de facto* καθιστά τη συζήτηση δημόσια³¹.

B. Ο ρόλος των μεσολαβητών στον περιορισμό της παραπληροφόρησης

Διαπιστώνεται τα τελευταία χρόνια μια αυξημένη αμφισβήτηση του status quo το οποίο δημιούργησε η Οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο³² και το οποίο προστάτευε τους παρόχους διαδικτυακής υπηρεσίας φιλοξενίας με ένα νομικό άσυλο. Αυτή η τάση είναι εμφανής στην πνευματική ιδιοκτησία³³. Ωστόσο η γενική ιδέα παραμένει ίδια για όλες τις μορφές ελεγχόμενης διάδοσης πληροφοριών. Ενώ ο τελικός χρήστης παραμένει πολλές φορές ανώνυμος και ο αριθμός των θυμάτων

²⁹ Β. Ζλάτκου, ερμηνεία του άρθρου 191, σε: Α. Χαραλαμπίκη, 'Ποινικός Κώδικας, ερμηνεία κατ' άρθρο', Νομική Βιβλιοθήκη, Τ1, 2011, σελ. 1574. Αναφέρεται ότι «Τα λεγόμενα σε στενό κύκλο και υπό εμπιστευτικό τύπο δεν εμπίπτουν στην διάταξη» του αδικήματος της διασποράς ψευδών ειδήσεων.

³⁰ Γνωμοδότηση του Γενικού Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου 09/2009.

³¹ Η αμερικανική υπόθεση *Snow v. DirecTV* χρήζει ειδικής αναφοράς σε αυτό το πλαίσιο, καθώς ο δικαστής κρίνει την επικοινωνία σε ένα ιστότοπο ως δημοσία, παρόλο που απαιτούνταν εγγραφή για την πρόσβαση στο περιεχόμενο. Βλ. *Snow v. DirecTV, Inc*, 450 F.3d 1314 (11th Cir. 2006).

³² Οδηγία 2000/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 8ης Ιουνίου 2000 για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο»).

³³ Βλ. ειδικά το άρθρο 13 της πρότασης Οδηγίας «on copyright in the Digital Single Market», COM(2016)593.

αβέβαιος, είναι ο ρόλος του παρόχου της διαδικτυακής υπηρεσίας φιλοξενίας περιεχομένου να ενεργήσει ώστε να περιοριστεί η διασπορά του μηνύματος.

Ωστόσο, αυτή η πρακτική η οποία αναπτύσσεται στο πλαίσιο του «soft law» εμπεριέχει και κινδύνους. Η απλή σατιρική είδηση πρέπει προφανώς να προστατευτεί στο φως της ελευθερίας της έκφρασης. Επίσης, ο απλός αποπλανητικός τίτλος δεν θα έπρεπε να επισύρει ευθύνες³⁴. Πρόκειται για μια πολύ δημοφιλή πλέον πρακτική όπου η ουσία του άρθρου πολλές φορές δεν έχει καμία σχέση με τις υποσχέσεις του τίτλου. Ωστόσο, οι υφιστάμενοι αλγόριθμοι των κοινωνικών δικτύων δεν είναι ακόμα σε θέση να διακρίνουν αποτελεσματικά αυτές τις περιπτώσεις.

Είναι ήδη προς το συμφέρον των παρόχων να περιοριστεί αυτό το φαινόμενο και με δική τους πρωτοβουλία εργάζονται για την εγκατάσταση νέων αλγόριθμων³⁵ ικανών να εντοπίσουν παραπληροφορήσεις και να περιορίσουν την εμβέλεια της μετάδοσης τους. Επίσης, το 2016, η Ευρωπαϊκή Ένωση συμφώνησε με τους πρωταγωνιστές των κοινωνικών δικτύων για την θέσπιση ενός κώδικα συμπεριφοράς σχετικά με την καταπολέμηση του μισαλλόδοξου λόγου³⁶. Με το γεγονός της πρόσφατης εκλογής του Ντόναλντ Τραμπ στο αξίωμα του προέδρου των ΗΠΑ, η συζήτηση της εμπλοκής των μεσολαβητών στην καταπολέμηση του φαινομένου της παραπληροφόρησης επιτείνεται. Ειδικότερα, η εταιρεία Facebook κατηγορήθηκε για την αδράνειά της³⁷, με συνέπεια ο διευθυντής και ιδρυτής της εταιρείας να αναγκαστεί να τοποθετηθεί δημοσίως για την πολιτική που ακολουθείται³⁸. Αρνούμενη να αποδεχθεί ότι η γνωστή πλατφόρμα κοινωνικών δικτύων μετατράπηκε σταδιακά σε πλατφόρμα διανομής ειδήσεων, η εταιρεία, ως απάντηση στις κατηγορίες, άλλαξε τους γενικούς όρους της υπηρεσίας της για να συμπεριλάβει σαφώς την ψευδή είδηση στην λίστα των ανεπιθύμητων μηνυμάτων, ενώ η εταιρεία Google ταυτόχρονα αποφάσισε να κόψει κάθε διαφημιστικό κέρδος από τους ιστοτόπους ψευδών ειδήσεων, υιοθετώντας δηλαδή τη γνωστή στρατηγική «follow the money»³⁹.

---

³⁴ Βεβαίως δεν πρέπει να υποτιμηθεί η δυνητικός κίνδυνος της πρακτικής, καθώς στα κοινωνικά δίκτυα υπολογίζεται ότι το 80% των χρηστών σχολιάζουν μια είδηση χωρίς καν να διαβάσουν το περιεχόμενό της, δηλαδή βασιζόμενοι μόνο στον τίτλο του άρθρου. Βλ. Adrienne Jeffries, You're not going to read this, But you'll probably share it anyway, The Verge, 14 Φεβρουαρίου 2014.

³⁵ David McCabe, Facebook steps up fight against fake news, The hill, 16 Σεπτεμβρίου 2016, διαθέσιμο στο <https://techcrunch.com/2016/09/14/facebook-to-roll-out-tech-for-combating-fake-stories-in-its-trending-topics/>

³⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο Τύπου, Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και επιχειρήσεις τεχνολογίας πληροφοριών ανακοινώνουν κώδικα συμπεριφοράς για την παράνομη ρητορική μίσους στο διαδίκτυο, Βρυξέλλες, 31 Μαΐου 2016, IP/16/1937.

³⁷ Mike Isaac, Facebook, in Cross Hairs After Election, Is Said to Question Its Influence, NY Times, 12 Νοεμβρίου 2016, σελ. B1.

³⁸ Marc Zuckerberg, 'I want to share some thoughts on Facebook and the election', Facebook, 13 Νοεμβρίου 2016, διαθέσιμο στο : <https://www.facebook.com/zuck/posts/10103253901916271>.

³⁹ Julia Love, Kristina Cooke, 'Google, Facebook move to restrict ads on fake news sites', Reuters, 15 Νοεμβρίου 2016.

Συμπερασματικά, η εμπλοκή των μεσολαβητών στην καταπολέμηση του φαινομένου πρέπει να συνοδευτεί από νομοθετική δράση, ώστε να τεθούν σαφή και αμερόληπτα πλαίσια στην συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα.

Γ. Ζητήματα ελευθερίας έκφρασης : υφίσταται ανθρώπινο δικαίωμα στο ψέμα;

Η ενσωμάτωση της ενσυνείδητης παραπληροφόρησης στην κατηγορία του «μισαλλόδοξου λόγου» θέτει προφανώς ορισμένα ζητήματα σχετικά με την προστασία της ελευθερίας της έκφρασης. Ο ειδικός εισηγητής του ΟΗΕ σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων τόνισε ήδη το 2000⁴⁰ ότι η ποινικοποίηση της παραπληροφόρησης θεωρείται ασύμβατη με το άρθρο 19 της Οικουμενικής Διακήρυξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς δικαιολογεί εύκολα καταχρηστικές πράξεις εκ μέρους της εξουσίας έναντι των δημοσιογράφων, οι οποίοι αμφισβητούν το κυρός της⁴¹. Η γενική επιβολή μιας μορφής γενικής ευθύνης για την αλήθεια κάθε δημόσιου μηνύματος θα δημιουργούσε ένα δυσανάλογο και ασύμβατο με τα ανθρώπινα δικαιώματα βάρος στον πολίτη.

Το ζήτημα μπορεί να τεθεί υπό αυτούς τους όρους : περιλαμβάνει η ελευθερία έκφρασης και το δικαίωμα στο ψέμα; Στην Κύπρο, στην υπόθεση *Police v. Ekdodiki Eteria*⁴² σε νομικό ερώτημα «Κατά πόσο το δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου και της καθ' οιονδήποτε τρόπο έκφρασης, όπως κατοχυρώνεται από τα εδάφια 1 και 2 του άρθρου 19 του Συντάγματος επεκτείνεται και στη δημοσίευση ψευδών ειδήσεων και πληροφοριών», το Ανώτατο Δικαστήριο αποφάσισε καταφατικά. Ειδικότερα, όπως σημειώθηκε: «*Το δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο Άρθρο 19(1)(2) του Συντάγματος δεν περιορίζεται βάσει της αλήθειας ή του ψεύδους μιας δήλωσης που γίνεται κατά την άσκηση του δικαιώματος και, κατά συνέπεια, επεκτείνεται και σε ψευδείς, όπως και στις αληθείς, ειδήσεις*» («That the right safeguarded by Article 19(1)(2) of the Constitution is not limited by reference to the truth or falsity of a statement made in the exercise of such right, therefore, it extends to false as well as to the true statements»). Ωστόσο στην ίδια απόφαση το άρθρο 50 (1) του Κεφ.154, συγγενές του

---

⁴⁰ Συμφωνά με τον ειδικό εισηγητή για θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων (UNHRC), “the prosecution and punishment of journalists for the crime of publication of false news merely on the ground, without more, that the news was false, [is a] clear violation of Article 19 of the Covenant.”

⁴¹ Το 2000, Ο Ειδικός Εισηγητής των Ηνωμένων Εθνών αναφερόμενος στην αποδοχή επιβολής φυλάκισης βάσει διατάξεων σχετικά με ψευδείς ειδήσεις σημείωσε ότι στην περίπτωση αδικημάτων όπως η δημοσίευση ή ραδιοτηλεοπτική μετάδοση ψευδών πληροφοριών ή ειδήσεων που προκαλούν ανησυχία, η επιβολή ποινής φυλάκισης είναι δυσανάλογη της ζημίας που υφίσταται το θύμα και ότι η φυλάκιση ως τιμωρία για την ειρηνική έκφραση μιας γνώμης αποτελεί παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων. («In the case of offences such as ... publishing or broadcasting “false” or “alarmist” information, prison terms are both reprehensible and out of proportion to the harm suffered by the victim. In all such cases, imprisonment as punishment for the peaceful expression of an opinion constitutes a serious violation of human rights»). Βλ. http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session20/A-HRC-20-17_en.pdf

⁴² *Police v. Ekdodiki Eteria* (1982) 2 A.A.Δ. 63.

άρθρου 50, καθώς αφορά την ψευδή είδηση όσον αφορά το Κράτος, κρίθηκε συμβατό με το Σύνταγμα.

Και στην Ελλάδα έχει αμφισβητηθεί η συνταγματικότητα του αδικήματος της διασποράς ψευδών ειδήσεων. Σε μια υπόθεση σχετικά με δημοσίευση μιας εφημερίδας όπου ισχυρίστηκε ότι δόθηκε στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας μεγάλη δωρεά για την άμυνα της χώρας, ενώ η επιταγή εξαφανίστηκε και τελικά εξαγοράστηκε από γνωστό άτομο σε τράπεζα της Ζυρίχης, τέθηκε το ζήτημα της αοριστίας του αδικήματος και κατά συνέπεια της αντίθεσης με τη διάταξη του άρθρου 7 παρ. 1 εδ. α του Συντάγματος κατά την οποία πρέπει να ορίζονται με σαφήνεια τα στοιχεία της εγκληματικής πράξης. Οι δικαστές, ωστόσο, απέρριψαν κατά πλειοψηφία αυτή την θέση, θεωρώντας ότι το αδίκημα δεν είναι αόριστο⁴³. Ταυτόχρονα, δεν τίθεται κατά την κρίση των δικαστών θέμα παραβίασης της ελευθερίας της γνώμης, καθώς οι ψευδείς ειδήσεις δεν προστατεύονται συνταγματικά.

Σε μια πρόσφατη αμερικανική απόφαση⁴⁴, το Ανώτατο Δικαστήριο είχε επίσης την ευχέρεια να συζητήσει αυτό το ζήτημα, δηλαδή την προβληματική του ψέματος ως ανθρωπίνου δικαιώματος. Χαρακτηριστικά, κρίθηκε ότι η προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης απαγορεύει στην κυβέρνηση να ενεργεί ως «Επιτροπή αλήθειας» σε ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος⁴⁵.

Δηλαδή, ο κίνδυνος της γενικής ποινικοποίησης της ενσυνείδητης παραπληροφόρησης βρίσκεται εν μέρει στη δυσκολία του καθορισμού μιας και μοναδικής αλήθειας. Χωρίς να υποβαθμιστεί η σημασία αυτής της διαπίστωσης, κατά τη γνώμη μας δεν αποτελεί απόλυτο εμπόδιο στην εφαρμογή του θεσμού, καθώς υπάρχει πάντα η πιθανότητα καθορισμού μιας αποδεδειγμένης θέσης, ενώ η αντίθετη άποψη πάντα επιτρέπεται, αρκεί να υπογραμμίζεται ότι πρόκειται για άποψη και όχι για είδηση. Για παράδειγμα, η σύνδεση μεταξύ της ανθρώπινης δραστηριότητας και της αλλαγής του κλίματος θεωρείται προς το παρόν ως αποδεδειγμένη από την τεράστια πλειοψηφία των επιστημόνων.

Η νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ είναι ιδιαίτερα διαφωτιστική σχετικά με το δικαίωμα στο ψέμα. Είναι δεδομένο ότι η παραπληροφόρηση προστατεύεται εξ αρχής από την ελευθερία έκφρασης, καθώς το να προταθεί ένα επιπλέον κριτήριο (εν προκειμένω, η αλήθεια της δήλωσης) στην εφαρμογή αυτού του ανθρωπίνου δικαιώματος θα ανέβαινε πρόδηλα στη φιλοσοφία και στη γραμμή του καθεστώτος προστασίας του.

---

⁴³ 1463/1981 ΑΠ (ΟΛΟΜ) ΝοΒ 1982,312 και ΠοινΧρ.1982, 632.

⁴⁴ Susan B. Anthony List v. Driehaus, 573 U.S. (2014).

⁴⁵ "The First Amendment forbids government from acting as a 'truth commission' on matters of public debate. The 6th Circuit understood that this type of government intrusion has no place under the Constitution. The court was right to affirm, as the district court did, the freedom of Susan B. Anthony List and all the people of Ohio to speak in accordance with their views."

Ωστόσο, δεν πρόκειται για ένα απόλυτο δικαίωμα και έχει ήδη αναλυθεί το κατά πόσο η έννοια της δημόσιας τάξης δύναται να αποτελεί αποδεκτό περιορισμό στην ελευθερία του λόγου⁴⁶. Για παράδειγμα, στην υπόθεση Feret κατά Βελγίου το 2009⁴⁷, ο προσφεύγων, ο οποίος ήταν πρόεδρος του πολιτικού κόμματος «Εθνικό Μέτωπο» είχε καταδικαστεί από βελγικό δικαστήριο για υποκίνηση φυλετικών διακρίσεων και μίσους, λόγω της διανομής προεκλογικών φυλλαδίων που περιείχαν συνθήματα κατά της «ισλαμοποίησης του Βελγίου». Το ΕΔΑΔ δέχθηκε ότι είναι σημαντικό για έναν πολιτικό, όταν εκφράζεται δημοσίως να αποφεύγει σχόλια που μπορεί να υποκινήσουν κοινωνική αναταραχή και έκρινε ότι ο περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης ήταν δικαιολογημένος. Επίσης, στην υπόθεση J.M. Le Pen κατά Γαλλίας το 2010⁴⁸ το δικαστήριο έκρινε ότι η Γαλλία δεν παραβίασε το άρθρο 8 όταν καταδίκασε τον προσφεύγοντα, Γάλλο πολιτικό, σε πρόστιμο 10.000 ευρώ για δηλώσεις του στην εφημερίδα «Le Monde», στις οποίες υποστήριξε ότι όταν ο πληθυσμός των μουσουλμάνων που διαμένουν στη Γαλλία «αυξηθεί από 5 σε 25 εκατομμύρια θα έχουν πλέον αυτοί τον κυρίαρχο λόγο». Το ΕΔΑΔ έκρινε ότι παρά τη σημασία της ελεύθερης έκφρασης στο πλαίσιο του πολιτικού διαλόγου και παρά το γεγονός ότι καθένας που συμμετέχει σε μια συζήτηση γενικότερου ενδιαφέροντος μπορεί να εκφέρει υπερβολικές ή προκλητικές απόψεις, ο περιορισμός των συγκεκριμένων δηλώσεων συνιστούσε αναγκαίο μέτρο σε μια δημοκρατική κοινωνία για την προστασία της υπόληψης και των δικαιωμάτων τρίτων.

Συμπερασματικά, η ελευθερία έκφρασης ωθεί στην οριοθέτηση της ποινικοποίησης της ενσυνείδητης παραπληροφόρησης στο φως της αρχής της αναλογικότητας. Βασικό εργαλείο μιας στάθμισης συμφερόντων αποτελεί η εκτίμηση της πρόθεσης. Αποτελεί γενικώς τάση στο κυβερνοέγκλημα η πρόθεση να εκτιμάται στενά, δηλαδή ως κακόβουλη πρόθεση. Μ' αυτόν το τρόπο de facto αποκλείεται η καταχρηστική εφαρμογή του θεσμού σε περιπτώσεις σάτιρας ή καρικατούρας και περιορίζεται η καταστολή σε περιπτώσεις όπου η ενσυνείδητη παραπληροφόρηση σκοπεύει να προκαλέσει μια ουσιώδη διατάραξη της κοινωνικής ειρήνης.

Συμπέρασμα

Αρκετοί σχολιαστές έχουν παρατηρήσει τη σύγχρονη επιδημία δημοσίας παραπληροφόρησης στον πολιτικό τομέα και ειδικά σχετικά με θέματα εθνικής σημασίας. Μπορούμε να αναφέρουμε ως παράδειγμα όλα τα τελευταία δημοψηφίσματα στην Ευρώπη. Ο κίνδυνος για την δημοκρατία είναι

---

⁴⁶ Βλ. Χρήστο Παπασυλιανό, Η δημόσια τάξη ως συνταγματικός αποδεκτός περιορισμός της ελευθερίας του λόγου: Προϋποθέσεις μιας σύμφωνης με το Σύνταγμα ερμηνείας των σχετικών διατάξεων του ΠΚ, ΠοινΔκ 2005, 333 · Χρήστος Παπασυλιανό, Η ερμηνεία του όρου "Δημόσια Τάξη" ως περιορισμός των ατομικών ελευθεριών στην ΕΣΔΑ και το Σύνταγμα: Τα όρια της δικαιοδοτικής κρίσης του δικαστή κατά την εφαρμογή των περιορισμών των ατομικών ελευθεριών, Το Σ 2003, 403.

⁴⁷ ΕΔΔΑ, *Féret c. Belgique*, 16 Ιουλίου 2009, αρ. 15615/07.

⁴⁸ ΕΔΔΑ, *Le Pen c. France*, 20 Απριλίου 2010, αρ. 18788/09.

ορατός⁴⁹. Σ αυτό το πλαίσιο, αποτελεί μονόδρομο η θέσπιση ενός ενιαίου θεσμού της ενσυνείδητης διαδικτυακής παραπληροφόρησης, ο οποίος πρέπει να επεκταθεί πέραν των στενών ορίων του κλονισμού της δημόσιας τάξης, όταν η ενσυνείδητη δηλητηρίαση του δημοσίου διαλόγου βάζει σε κίνδυνο το ίδιο το θεμέλιο της δημοκρατίας. Ενδιαφέρον παράδειγμα και έναυσμα για προβληματισμό αποτελεί η ελληνική νομοθεσία, όπου ποινικοποιείται επίσης και η παραπληροφόρηση εις βάρος ενός πολιτικού κατά τη διάρκεια μιας εκλογής⁵⁰.

---

⁴⁹ Roger Cohen, Trump and the End of Truth, The New York Times, 25 Ιουλίου 2016.

⁵⁰ Άρθρο 162 ΠΚ : «Όποιος με ψευδείς ειδήσεις ή συκοφαντικές διαδόσεις που ανάγονται στο πρόσωπο κάποιου υποψηφίου ή με άλλο τρόπο εξαπατά εκλογέα είτε για να μην ασκήσει εκλογικό του δικαίωμα, είτε για να μεταβάλλει το εκλογικό του φρόνημα σε κάποια από τις εκλογές που αναφέρονται στο άρθρο 161 τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών και με χρηματική ποινή».